

Pozityvinis teisės krizė

Juozas Žagrakalys

Teisės mokslas yra vienas iš tokių, kuriuose žmogaus mąstymui yra daug pavojaus paklikti materialini ir tam tikrą dvasinį interesą ir tuo būdu netekti savo grynai objektyvaus pobūdžio. Teisės normos nurodo ribas, kuriose gali būti vykdomi asmeniniai interesai, vieniems leidžia veikti tose ribose, o kitus pareigoja jų neperžengti. Todėl nuo vienoki ar kitoki teisės normų daug priklauso visuomenės, jos dalies, arba atskirųjų asmenų gerovė.

Tie, kuriems interesai statymais gerai apsaugoti, stengiasi, kad paliktos esamos normos, o tie, kurių veikimo laisvė labai apribota ir daug priedermių jiems uždėti, stengiasi, kad tos jiems nenaudingos normos būtų pakeistos. Savo reikalavimams paremti ir vieni ir kiti ieško teisiškai idėjinio pagrindo. Bet gyvenime laimi paprastai stipresnieji, kurių pusę didesnįji visuomenės dalis, arba nors ir mažesni, bet aktyviai veikiant. O kartais laimėjusiems svarbu šitos gytos jėgos nebeišleisti iš savo rankų. Be to, valdantieji patys dalyvauja teisės kūrimo procese ir su šia savo prerogatyva susiglyvena ir jau sunku gera valia nuo jos atsisakyti.

Šituo iš dalies galima paaiškinti pozityvistinį pažiūrą teisės kūrimo procese vyraujančią. O iš kitos pusės teisės pozityvizmui padeda plisti ir pozityvistinis nusistatymas etikos srityje, o kai kada net ypatingas noras sumažinti katalikiškos doros taką visuomeniniam gyvenimui.

Teisės pozityvizmas, kuris remiasi pozityvistine doros teorija, valstybėje regi absoliutinę visuomenės vertybę gyvendinimą, tobulumą jos pasireikškimui valdantįjį valioje. Vienintelis teisės šaltinis yra valstybė. Ji kuria teisę ir prižiūri jos vykdymą, nuo jos vienos priklauso tam tikrą idėjinį kinėjimą statymų formoje, nors tos idėjos ir būtu priešingos tam tikros visuomenės dalies nariams žinei. Dargi pasyvus pasipriešinimas tokiam statymui, kuris prieštarauja pareigoto asmens žinei, kaip teigia Hegelis, yra neleistinas. Asmuo paskaita valstybėje, ir jo dvasinis individualumas turi susiliesti su pozityvinės teisės reikalavimais.

Jau antikinio pasaulio mąstytojas Demokritas, kuris rengė graikų visuomenėje keli sofistikai, rodinį, kad visa, kas yra valstybės ribose, nuo jos priklauso ir turi prisitaikyti prie jos reikalavimų. Ji yra ir moralinis

centras, kuriam lenkiasi visi gyventoj reikalai. Teis s šaltinis yra vyriausyb , bet vis d lto jis nurod , kad valdymas yra kvalifikuotas darbas, atseit, valdytojais turi b ti parenkami geriausi žmon s, kurie stovi aukš iau už kitus gyventojus. Betgi epikurie iai jau nebemat joki aukštesni id j , kuriomis valdantieji tur t vadovautis. „Teisingumas“, anot j , „yra toks reliatyvus dalykas, kuris priklauso nuo veikian iosios teis s“.

Šitokiam kraštutiniam epikurie i subjektyvumui atremti galime nurodyti dar pagoniškosios Romos teisinink Mark Tullij Ciceron (106-43 pr. Kr.): „...yra tikra teis , proto teis , atitinkanti gamtai, pas ta vis žmoni protuose, nesikei ianti, amžina, kuri sakydama kvie ia mus atlikti savo priedermes, o drausdama šalina nuo pikto, kuri ne veltui geriems sako arba draudžia, bet kurios sakymai ir draudimai nesujudina blog j . Šita teis negali b ti pakeista kita teise, nei visai panaikinta. Nei senatas, nei tauta negali atleisti m s nuo jos vykdymo. Ji n ra kitokia Romoje, kitokia At nuose, — kitokia šiandien, kitokia ryt. Ji yra viena, amžina, nekintama ir apima visus amžius ir visas tautas. Pasaulio Viešpats Dievas, kuris t teis k r , apsvarst ir nustat , mus išmok jos. Kas neklauso tos teis s, tas pats daro skriaud , nes atsisako nuo žmoniškumo ir to d l bus sunkiai nubaustas, nors ir išvengt viso to, kas laikoma bausme“.

Taip kalb jo Romos teisininkas, bet klasin Romos teis nu jo kitais keliais. Išaugusi stipri Romos valstyb skelb negin ijam aksiom , kad teis t ra valstyb s k riny s, o jos norma — kategoriškas valdan i j j sakymas. Rom nai ypatingai išk l teis je prievartos moment , kurio sakmi i laikosi ir ši dien pozityvistai, kurie nesupranta teis s be priverstino jos j ga vykdymo.

Naujiesiems amžiams br kštant jau Machiavellis atskyr politik nuo moral s, valstyb s gali ir Dievo valdži . Savo moksle jis band kalb ti apie b tin laisv s s lyg taikyti visiems valstyb s pilie iams vienod teis s , bet stiprios, centralizuotos valdžios troškimo apakintas, išvedžiojo, jog valstyb , siekdama savo tikslj , gali vartoti bet kurias priemones, apgaul , papirkim , garb s suteikim ir net žudym . Tad tokiose s lygose sunku kalb ti apie asmens laisv ir jo teises valstyb je, kada ta valstyb , tur dama savo rankose j g , gali kaip patinkama elgtis su tuo valdiniu.

V lesnis už j angl filosofas Tomas Hobbesas (1588—1679) irgi prijo prie valstyb s absoliutizmo. Šitai jis grindžia tuo, kad tie, kurie susirišo save sutartimi, savo valia be viršininko sutikimo negali pakeisti ir nuspr sti kitaip d l to, kad anks iau duotas sutikimas naikina v lesnius valios pasireiškimus . . . Prie aukš iausi valdovo teisi Hobbesas priskiria ir valdini min i tvarkym . Valdovui priklauso taip pat aukš iausioji valdžia s žin s ir tikybos reikaluose, kuriuose jis gali skelbti d snius, privalomus visiems valdiniams. Jis yra vyriausias kunigas, o kiti yra tik

pagal jo valią tokie. Viršinininko valdžia yra b tina neribota, vis tiek, kam ji priklauso.

Iš ši dien moderni j pozityvist galima pacituoti vokie i prof. K. Schmidt , kuris 1933 m. vokie i teisinink suvažiavime Leipcige pareišk : „Mes pažinome pirm pagrindin ši , dien nacionalistin s valstyb s statym , b tent: statym d l bes lyginio viešpatavimo tokios politin s vadovyb s, kokia ji yra nacionalsocialist jud jime Adolfui Hitleriui vadovaujant. Sofistinis priešais susatymas politikos ir teis s nesukels mumyse abejojimo tuo, jog vado valia yra teis . Mes turime juos, didžiuosius vadus, ir tod l aš savo referat baigsiu sumin damas du vardu: Adolf Hitler , vokie i tautos vad , kurio valia šiandien yra vokie i tautos statymas (normos)“¹... ia teis s šaltiniu nurodoma nebe valstyb , bet asmuo, kuris stovi tos valstyb s priešakyje. Jeigu Hansas Kelsenas neskiria teis s nuo valstyb s, tai Schmidtas teis sulieja su asmeninu, šiuo momentu stovin iu valstyb s priešakyje.

Kaip matome naujasis teis s pozityvizmas yra veik be išimties valstyb , kaip teis s k r j , nusigr ž s. Nuo to laiko, kaip krikš ioniškoji prigimtin teis buvo atmesta ir modernioji rod si netinkama galutiniam teis s pagrindimui, liko pozityvistinis teis s supratimas, kad tik valstyb esanti galutinis teis s šaltinis ir aukš iausias saugotojas jos pa ios sukurtos teisin s tvarkos. Dar toliau valstyb s vaidmuo lyg imta dengti paties valdovo šeš liu. Vienur valdovas identifikuojamas su valdžia, kitur jo asmuo atsistoja viršum visos teisin s santvarkos, ir tik jo asmenin valia tegalinti pasireikšti visos tautos valia.

Šioje vietoje tenka pasisakyti d l trijų princip pozityvistin s paži ros, teis . Pirm d l jos priverstinumo atributo.

Valstyb s statymuose dažnai pasitaiko toki norm , už kuri nepildym n ra numatyta tam tikr sankcij , arba — d l pa ios normos pob džio joks priverstinumas negali b ti pritaikytas. Daugelyje konstitucij yra grynai deklaratyvinio pob džio nuostat , kurie tik duoda bendr krypt , nurodo kelius, kuriais tur t eiti tolimesnis statym leidimas. Vienos iš t deklaratyvini norm konkretizuojamos v lesniais statymais, o kitos taip ir lieka vien konstitucijos lapuose. Bet niekas negin ys, kad konstitucijos yra teis s normos. Jos paprastai laikomos dargi pagrindiniais, aukš iausiais valstybi statymais.

Ir eiliniuose statymuose pasitaiko toki norm , kurias gyvendinti tegalima gera valia, o valstyb neturi priemoni priversti jas pildyti. M s X t. I d. yra tokie d sniai: „Vaikai privalo Širdingai t vus gerbti, j klausyti, jiems nusilenkti ir juos myl ti . . . Vaikai turi gerbti t v atminim ir

¹ Cituota iš V. Fridmano straipsnio: „Vokie i teisinink 1933 m. suvažiavimas ir nacionalsocialist statym leidimas“, Teis , Nr. 27.

jiems mirus“. Tai graž s pamokymai, bet valstyb negali priversti vaik širdingai gerbti savo t vus. Arba v l: „Vaikams sulaukus tinkamo amžiaus, t vai r pinasi statyti s nus atitinkam j pad iai tarnyb ar versl ir išleisti dukteris už vyr “. O jeigu t vai šitos jiems dedamos priederm s neatliks, tai vaikai netur s priemoni jiems priversti tai padaryti. D l to ir atrodo, kad ne visos teis s normos turi priverstinum , kur taip labai atsid j nurodin ja pozityvistai.

Priverstinumas turi du momentu: jo fiksavimas ir vykdymas. Ne kiekvienas statymas esti laužomas, daugel norm žmon s gera valia vykdo vien d l to, kad statymo reikalavimai sutinka su j s žine, su j valia bei siekimais. Tais atvejais prievartos ir nepriseina vartoti, o pati norma vis d lto lieka teis s norma. Tokia ji b t ir be pažym jimo sankcijos. Be to, priverstinumas gali b ti dviej r ši — fizinis ir moralinis. Kiti statymai vykdomi vien d l to, kad juos peržengus susidaryt nepalanki visuomen s opinija apie nusizeng l. ia fizin prievarta suvis nereikalinga. Pavyzdžiu galime paimti koki nors valstyb s vidaus paskol , kai kraštui gresia pavojus ir valstyb reikalinga skubios materialin s paramos. Tai juk laisvas valstyb s prašymas paskolinti pinig , o vis d lto tokios paskolos paprastai be ypating sunkum realizuojamos, nes to reikalauja tautos reikalai, kuri paneigti neišdr sta n tokie, kurie šiaipjau ir nenor t išleisti iš savo kišen s pinig . Pasitaiko, žinoma, viena kita išimtis ir ia, bet negi nepasitaiko nusikaltim baudžiamiems statymams su griežtomis sankcijomis, o vis d lto tos išimtys bendro priverstinumo nenaikina.

Kita vertus, ir doros d sniai pasižymi tokiu pat moraliniu priverstinumu. Vieni vengia nedoraus elgimosi d l to, kad tai prieštarauja jo s žinei, o kiti d l to, kad tok darb smerkia visuomen . Etikos d sniams prikišama dar tai, kad jie n ra kodifikuoti, suformuluoti. Bet toks priekaištas visai atpuola, kada mes turime omenyje katalikišk j dor .

Šalia rašytosios, teis s pla iai dar veikia papro iai, ypa iai j veikimas buvo ryškus ankstyvesniais laikais, bet ir šandie jie savo reikšm s n ra nustoj . Paimkime m s krašto paprot , kad t vai, išleisdami dukteris už vyr , duoda joms dal . Nors niekas negal t t v priversti t dali duoti, bet vis d lto ta paprotin teis taip giliai veikia žmoni s mon , nors statym ir neapbruota, jog ji tik su mažomis išimtimis s kmingai taikoma. Tai atitinka žmoni s žin , j teisingumo supratim , ir d l to jie taip. o ne kitaip elgiasi.

Taigi priverstinumo momentas n ra vien statym bei teis s monopolis. Tod l teisingai pastebi P. Burkhard Mathis O. M. C., kad teis yra teis ne d l to, kad ji turi j g , bet kadangi ji yra teis , tod l turi j g .

Valstyb t ra vienintelis teis s k r jas ir jos šaltinis — teigia pozityvistai. Šitoks teis s apib dinimas yra pernelyg siauras ir vienašališkas.

Jau tarptautin s teis s k rimo procese atskir valstybi vaidmuo yra

žymiai sumaž j s, o šita teis s r šis dabar yra gana pla iai akcentuojama ir jos teisiškojo pob džio jau niekas nebegali nugin yti, bet mes turime iš-tis eil ir mažesni teisini jungini , turin i savo atskirus statymus.

Iš toki jungini pamin tina jungtin s valstyb s, bažny ia, draugijos, bendrov s ir t. t.

Jungtini valstybi atskiri nariai sudaro valstyb , kurioje jie pasilieka sau aukš iausi teis statym leidime ir kitose srityse. Jie tik laisvu su-sitarimu sudaro centralin valdži kai kurioms funkcijoms atlikti, o pats svarbiausias teis s k rimo procesas vyksta atskir nari tarpe.

Katalik bažny ia yra tarptautin institucija. Ji veikia veik visose valstyb se, bet savo veikimui turi kitokius, kaip valstyb , uždavinius. Turi savo atskir teis , kuri per šimtme ius suk r ir pagaliau gražiai kodifi-kavo. Kanon teis savo srityje taip pat turi priverstinum , tik kiek ki-tok , kaip valstyb s statymai. Bet kai kada sudarant konkordatus valsty-b pasižada pad ti Bažny iai jos jurisdikcij vykdyti. Taip Šv. Sosto ir Lietuvos Respublikos sudarytame konkordate pasakya: „Valstybin s stai-gos duos savo param Bažny ios nutarimams ir sprendimams vykdyti — atsta ius dvasišk arba at mus iš jo bažnytin beneficij ; uždraudus vilk ti dvasiškio r bais, renkant mezliavas Bažny ios reikalams, leistas Valstyb s statym “. Tuo b du kai kuriais atvejais kanon teis s normos gali b ti vykdomos ir valstyb s turimomis priemon mis.

Taip pat ir draugijos savo veikimo ribose turi susidariusios tam tikrį teisini norm ,, kurios privalomos tos draugijos nariams. Draugija savo narius priver ia paklusti tuo, kad gali pašalinti iš savo tarpo. Tiesa, tai reliatyvi prievartos priemon , bet ji yra užtenkama, nes tie, kurie buriasi

kuri draugij , tai jie sutinka su draugijos siekimais ir nori b ti jos na-riais. Dažniausiai ia nepriseina pavartoti koki sankcij vien d l to, kad draugijos siekimai atitinka nari s žinei, j valiai, ir jie noriai pasiduoda draugijos reikalavimams. ia nustatomos nari teis s ir priederm s, ir t draugijini samb ri leidžiam savo nariams taisykli teisinio pob džio pa-neigti negalima.

Pagal pozityvistines paži ras valstyb , b dama vienintelis teis s šal-tinis, n ra saistoma joki kitoki norm . Bet, nuosekliai eidami šituo keliu, tur tume prieiti prie to, jog tokie valstyb s aktai nebeb t teis s, bet j gos aktai. Visoje istorijos eigoje teis yra statoma kaip sauval s, j gos antitez . Jeigu tarsime, kad valdovas neži ri nei visuomen s gerov s, nei etikos, nei gimtosios teis s, o valstyb naudoja arba savo asmens reikalams, arba labai siauros grup s interesams, tai jo sakymai, nors ir b t atitinka-ma tvarka paskelbti, vis tiek nebus teis s aktai. Tai yra priešinga visuoti-niam sitikinimui ir teb t galima pavadinti statymais pridengta sauvalia.

D l šito jokiu b du ir negalima sutikti su pozityvistais. Teis s id j procesas vyksta žmon se, po truput l kei iasi, vair ja, bet nieku b du ne-

atsiskiria nuo dorovinio žmoni nusiteikimo. Yra ištisa eil gimtini teis , kuri niekas žmogui negali atimti, todėl ir pozityvin s teis s k rimas negali palikti visiškai nepriklausomas nuo tam tikr princip .

Aukš iausiu autoritetu kiekvienam teis s k r jui privalo b ti doros normos ir visuotin žmoni gerov , nes teis tiesiogiai yra doroje sišakniju si ir ji tik tiek tegali b ti vertinga, kiek suderinta su doros d sniais.

Gimtoji teis , Dievo duotais žmonijai statymais paremta, taip pat esti kelrodžiu pozityvin ms normoms sudaryti. Jos tak gražiai nusako J. Pilleris:

„Gimtosios teis s pritaikymas žmogaus dvasiai duoda daugiau, kaip reikia, erdv s, sušvelnina teis , vis daugiau ir daugiau teisingumo id jos k nija be jokio pavojaus veikimo laisv susiaurinti arba paneigti juridin charakter t norm , 'kurios iš gimtosios teis s išplauk . Gimtoji teis ne tik kad neniekina pozityvin s teis s, bet jos reikalauja ir su ja skaitosi; nes gimtoji teis , kuri žmog , ži ri kaip išminting b tyb , pozityviai nieko ne sako d l priedermiu, ir teisi , kurias žmogaus nusistatymas sutinka tam tikroje politin je organizacijoje. Kaip tik ir yra valstyb s uždavinys šitai b tinai fiksuoti pozityvin s teis s normomis. Šitas apribojimas geriausiai tinka kiekvienai painiavai išvengti. Jis nurodo, be to, valstybei perspektyvas r pintis iki tam tikro kult ros laipsnio pakilusi bendruomeni gerove, vieš sias tarnybas organizuoti, vien su kitais santykius tvarkyti, nusikaltimams keli užkirsti, tautin nepriklausomyb saugoti, teisin tvark laiduoti. Be to, gimtoji teis nurodo valstybei antraeilius uždavinius nacionalin je ir internacionalin je srityje visuotin s gerov s siekti. Gimtoji teis yra tai, kas visuomen pareigoja, jos organizacijai vadovauja, jai gali suteikia, eina statym leidimo detales, — taip ji pasidaro statymo siela. Gimtoji teis yra vienintelis galimas pagrindas pozityvinei teisei. Ji viena gali suteikti šiai pareigojan ios galios, išskyrus tai, kad valstyb gal t su mumis, kaip organizuotos viešosios j gos reiš k j , elgtis, kaip patinkama“².

Prie to tik reikia b tinai pasteb ti, jog pa ia gimt ja teise m s suprantama ta. kuri neprieštarauja amžiniesiems Dievo statymams, nes kai kas bando ir gimt j teis savotiškai aiškinti ir jos autoritetu ateistines id jas dengti.

Dabar pažvelgsime ši dien pozityvin s teis s, besireiš kian ios praktiškajame gyvenime, apsaugotos sankcijomis ir k nytos statym normose, gyvenam kriz .

Baudžiamojoje teis je sankcijos yra ryškiausiai akcentuojamos, už kiekvien nusikaltim numatyta bausm .

Ypa iai skaudžios bausm s yra numatytos už nusikaltimus prieš val-

² Cituota iš P. B. Mathis'o „Rechtspositivismus und Naturrecht“ 71.

styb , j tarpe ir už maišt . Kitaip sakant, pati valstyb ypatingu b du stengiasi apsaugoti status quo, kad ne statym numatytu keliu neb t pa-keisti esamieji jos valdytojai ir valstyb s santvarka. Bet gyvenimas pa-rodod, kad ir griežt iausios bausm s ia savo tikslo nepasiekia. Rodos, visi tik jo didžia prieškarinio caro galybe, o visgi žtel jusi revoliucijos banga per trump , palyginti, laik nušlav vis sen j režim ir neš dideli so-cialini reform . Caro statymai nesugeb jo jo paties sosto apsaugoti ir pasijuto bej giai prieš kilusi iš tautos nauj j g , kuri pasirod galingesn už buvusi pozityvin teis .

Tas pats pozityvin s teis s bej giškumas matyti ir kovojant su eilinais nusikaltimais visuomen je. Pažvelg kriminalin statistik , matome, kad nusikaltimai n kiek nemaž ja, bet rodo nuolatin s tendencijos did ti. Po-zityvistin s etikos atstovai skelbiasi, kad jie ir be Dievo sakym sugeb si išlaikyti visuomen je dor teis s normomis, taikydami sankcijas už nusi-kaltimus, bet gyvenimo praktika rodo, kad tos j pastangos yra tuš ios. Nusikaltim nemaž ja, bet daug ja, ir svarbiausia — tobul ja savo techni-ka. Mokslas panaudojamas didesniam nusikaltimo slaptumui išlaikyti, moderniškesn ms priemon ms sigyti, apskriau viskam atlikti. Pinigo, garb s troškimas, keršto jausmas n kiek nemaž ja nuo to, kad ir bau-džiama už jim prie to neteis tu keliu. Matant sankcij bej giškum , gr žtama prie aukl jimo, stengiamasi net jau nusikalt l aukl ti, skatinti ge-rai elgtis pa iame kal jime ir laisvu, ne prievartos b du, aukl ti jame so-cialinius jausmus.

Vienas iš didžiausi pozityvin s teis s minus yra tas, kad pagal jos normas dažniausiai taikomos sankcijos tik post factum. Tiesa, tam tikrais atvejais yra baudžiamas ir rengimasis nusikalsti, bet praktikoje labai sun-ku tas rengimasis susekti. Paimkime žmogžudybes. Esti atsitikim , kad pavyksta susekti besirengian ius nusikalt lius, bet tai išimty. Dažniau teismo organ rankas pakli va pasik sintojai, bet daugiausia jau vykd savo nusikalstam j darb . Po to, kai žmogus nužudytas, teis s norma jau nebegali atitaisyti tos skriaudos jokiomis savo priemon mis. Ji tik gali kai kada materialškai pad ti nukent jusio šeimai ir nubauti nusikalt l , kad jis bijot kit kart taip pat elgtis. Nuolatinis grasymas bausme, supran-tama, sulaiko ir kai kuriuos nusikalsti palinkusius asmenis, kurie pab g bausm s susilaiko nuo pikto darbo. Bet ia labai sunku nustatyti j skai i .

Neišaiškinti nusikalt liai. statymas draudžia pikt darb , už j numa-tyta bausm , policija gal t nusikalt l areštuoti ir pristatyti arešto namus bausmei atlikti, teismui nusprendus. Bet n ra priemoni jam surasti. Jis pasisl p arba slankioja kur nors ia pat saugumo organ akyse, tik nie-kas jo nepaž sta. Ir štai visagalin ioji teis nieko negali padaryti tokiam nusikalt liui, ji priversta nusileisti akipl šiškam nusikalt liui, kuris suge-b jo savo nusikaltimo p dsakus susl pti. ia yra didel m s veikian io-

sios teis s tragedija, ir galimumas pasisl pti nuo teisingumo organ labai daug nusikalt li paskatina pikt darb . Vieniems sl ptis padeda pini-gas (Staviskis klasiškas pavyzdys), kitiems technin s priemon s, kitiems v l sumanumas buhalterijos dalykuose ir t. t. Tai neišaiškinti nusikalt liai. Bet esti ir neišaiškint nusikaltim , jie vyksta kelerius ar net keliolika me-t , ir niekas apie j proces nežino, jie taip užmaskuoti, kad nei saugumo or-ganai pastebi, nei visuomen mato. Tik po ilgo laiko, kada jau labai daug žalos padaryta, išeina aikšt n, ir tuokart n dideli materialini nuostoli nebegalima išlyginti nusikalt lio l šomis.

Pozityvin s teis s k rimas eina iš palengvo, o žmoni santykiai kei iasi grei iau, ir d l to teis s normos pasen ja, nebetinka gyvenimo reikalavi-mams. Arba jos ir nuolatos esti netobulos, niekada vis gyvenimo reiški-ni neapima. O kai kada sueina kolizij su visuomen s dorin mis pa-ži romis. Tam išvengti kai kur ir veikia prisiekusi j pos dinink teis-mai, kurie sprendžia ne tik bausm s didumo klausim , bet taip pat ir kalt s klausim . O jau pats prisiekusi j pos dinink instituto vedimo reikalas rodo, kad eiliniai statymai n ra tobuli, jog kai kada ir d l kalt s turi b ti atsiklausiamu nuomon s atstov tos visuomen s dalies, kurioje pats nusi-kaltimas vyko. O kur tokio pos dinink instituto n ra, savaime supran-tama, jog turi pasitaikyti netobulum taikant baudžiam j statym sankcijas.

D l to paties rodym netobulumo atsitinka, kad ir nekalti esti nubau-džiami. Šit nukent jusieji daug skaudžiau atjau ia, kaip visuomen nusi-mena, jeigu kaltieji lieka nenubausti. Daug didesnis procentas už nekaltai nubaustus pasitaiko toki , kurie ilgesn ar trumpesn laik esti sulaikyti, o v liau j nekaltumui paaišk jus, niekas nebegali sugr žinti to moralinio sm gio, kur jie gavo b dami sulaikyti. Pats sulaikymo faktas visuome-n s veik visada komentuojamas kaip kalt s rodymas ir pats sulaikytasis dažniausiai netenka moralinio atsparumo ir jo, kad ir nekalto, apsigynimo priemon s susilpn ja.

Dar vienas, labai charakteringas baudžiamojoje teis je dalykas, tai skaudžiosios sankcijos pasirinkimas — mirties bausm . Entuziastas Becca-ria, dr siai pak l s bals prieš mirties bausm , susilauk daugelio pase-k j ir sugeb jo sukelti visuomen je nepalanki mirties bausmei opinij . Jo id jos iš tikr j buvo humaniškos ir savo laiku buvo virtusios net mados dalyku. Bet k mes matome šiandien, kult ringiausiam XX amžiuje? Mir-ties bausm ne tik kult ring j valstybi kodeksuose dar t no, bet dauge-lyje valstybi ir praktikoje labai dažnas atsitikimas. O juk šioje žem je kiekvienam gyviui vienas iš brangiausi dalyk yra gyvyb , o žmogui gy-venimas yra dargi pasirengimas amžinatv n. Tod l teisingai krikš ionyb draudžia net sau pa iam atimti gyvyb , nes savižudyb t ra arba nesvei-ko proto padaras, arba žudomasi d l stipraus afekto takos, kada žmogaus

s mon yra pritemus. O tuo tarpu gyvyb s at mimas nusikalt liui dauge-
lio moderni j pozityvist tam tikrais atvejais pripaž stamas b tinu daly-
ku. ia svarbu konstatuoti pats mirties bausm s reikalingumo pripažini-
mas, nes jis gražiai charakterizuoja, kokios silpnos yra teis s norm sankci-
jos kovoje su visuomenin mis blogyb mis, ir koki stipri ir negailesting
priemoni reikia griebtis, kad bent kiek ta kova b t s kmingesn .

Dabar paži r kime pozityvin s civilin s teis s negalavimus, jos nor-
m priverstino vykdymo paralizavim tam tikrais gyvenimo faktais.

Civilin je teis je vyrauja d snis, kad t teisi gynimas yra privatus
asmens reikalas. Jis pats turi pasir pinti nustatyta tvarka kreiptis teism ,
pareikšti savo reikalavimus, sumok ti reikalingus mokes ius, o dažniausiai
ir pats pasir pinti pristatyti teismui rodymus savo reikalavimui paremti. O
visa šitai iš asmens reikalauja daugiau ar mažiau išlaid ir tai ne visiems
prieinama. Tiesa, kai kurie nuo teismo mokes i atleidžiami, kai kurie
gauna ir dykai patar jus juridiniams klausimams, bet su šituo nesibaigia
teismo procesas. Ir tokias lengvatas praktikoje ne visi gali gauti, kurie j
esti reikalingi. Ir iš teismo praktikos mes labai gerai žinome, kad dažnai
žmogus, pasitar s savo reikalu, atsisako kreiptis teism vien d l to, kad
bylin jimasis jam brangiai atseisi s ir jis nesugeb si s išvesti iki galo savo
bylos d l l š stokos. O paime dar tokius atsitikimus, kada patys sta-
tymai neaišk s. Žmogus jau ia savo reikalavim teisingum , bet jo teisi-
niai su priešininku santykiu veikian iosios teis s nenumatyti, tod l jis ne-
gali iš anksto žinoti, kaip teismas pritaikys statym jo byloje. Išaiškinus
statym jo nenaudai, ne tik žus d ti pinigai, bet gali prisieiti dar ir prieš-
ininko bylos vedimo išlaidas mok ti. Tie ir kiti sunkumai, ypa iai tr kstant
reikaling rodym , priver ia asmen atsisakyti nuo kreipimosi kompetetin-
g staig savo teis ms apginti.

Dar sunkiau atsakovams, kurie ir b dami teis s nesugeba d l l š sto-
kos pristatyti reikaling rodym arba pralaim j byl pirmoje instancijoje
neturi kuo paduoti apeliacijos. Labai negailestingai skamba kai kurie ieš-
kov pasteb jimai, kad reikia stengtis byl tik pirmoje instancijoje laim ti,
nes apeliuoti vis tiek jo priešas negal si s, nes neturi iš ko.

Civilini statym spragos dar ryškesn s, negu baudžiam j statym
sirtyje. Baudžiamojoje teise je, jeigu darbas n ra baudžiamojo statymo
draudžiamas, tai n ra n nusikaltimo ir žmogus išteisinamas. Betgi civili-
n je teis je, kur susiduria grynai medžiaginiai interesai, kasdieniniame gy-
venime tai vaidina daug svarbesn vaidmen , ypa iai varguomen s tarpe. Ir
svarbiausia, kad d l statymo nepilnumo asmuo iš anksto nežino, kaip savo
teisinius santykius jis privalo sutvarkyti, kad v liau nereikt d l to nukent-
ti, nes jis tais atsitikimais negali numatyti, kaip tai paži r s teismas.
O ir pats teismas, dargi sen valstybi , kur s di patyr juristai, kei ia savo
praktik tam tikrais klausimais. Šitai neretai ir teisininkus stato nema-

loni pad t, kada j nuomon s pareikštos, pasir mus teismo praktika, kitu atveju n ra teisingos d l pakit jusio teis j nusistatymo.

Dar didesnis civilin s teis s norm tr kumas yra tas, kad ta pati norma, nuosekliai vykdoma, vienais atvejais gali b ti labai teising socialiniu atžvilgiu, o kitais atsitikimais — didžiai žalinga, atsizvelgiant turin i teisin santyk asmen turtingum , šeimos gausum , amži ir t. t. Šito klausimo n tobuliausi kodeksai nesugeba išspr sti ir reikia manyti, kad pozityvin teis ir neras iš to sunkumo iš jimo. Tiesa, kai kur bandoma vienai visuomen s klasei taikyti vienokius statymus, kitai kitokius, bet ia tuojau krinta akis neteisingas visuomen s suskirstymo kriterijus, kuris gali dar daugiau žalos padaryti, kaip vienodas statymo taikymas. Niekas taip nedemoralizuoja visuomen s, kaip neteisingas paskirstymas klas mis ir suteikimas kuriai j privilegij kitos grup s nenaudai.

Savo esme civilin teis yra asmen medžiagini santyki normuotoju tik su mažomis išimtimis, kurios lie ia grynai asmens teises, kaip vaik aukl jimo teis ir t. t. Tod l ia didel vaidmen vaidina asmens materialinis paj gumas ir jo turto teis s vykdytojams prieinamumas. Maža yra. jeigu teismas konstatuoja, kad kuris asmuo privalo antrajam atlyginti tam tikr pinig sum , sugr žinti kur daikt ar kit prievol atlikti, bet reikia dar, kad faktiškai ieškovas gal t šita jo teismo pripažinta teise pasinaudoti, kitaip sakant, kad jis iš tikr j gaut jam priteistus pinigus, daikt ar k kit . O gyvenime kaip tik toki neišsigalin i mok toj labai daug ir vykdomieji organai yra bej giai patenkinti ieškotojo pretenzijoms. Paimkime vaik išlaikymo bylas. Priteisimai per eil met susidaro labai dideli, o kai reikia išieškoti, tai arba dažnai nieko negauna, arba tik maž dali. o v liau turto neištenka; pilnai patenkinamos pretenzijos dar retesn s. Tokia svarbi sritis, kaip vaik auginimas, lieka vien j motin r pes iui. Lygiai tas pat ir kitose srityse. Paimkime neišgal jim prekyboje, kur, pasunk jus ekonominio gyvenimo s lygoms, labai daug atsirado bankrutuojan i moni . Ir kreditoriai sutinka paimti pus savo pinig , kitur didesni, kitur mažesn procent , kad tik faktiškai gaut , ir atsisako nuo bylin jimosi su savo skolininkais, nes, pav., prekybos mon s visas turtas yra jo krautuv s ar sand lio prek s, kurios iš vienos pus s lengvai suslepamos, o iš kitos, parduodant iš varžytyni , menka ir kaina gaunama. Tuo. b du. jeigu pareigotasis neturi turto, tai statymai jokiu b du negali patenkinti teisingos pretenzijos.

Dar blogiau yra tada, kai ieškovas žino, kad atsakovas yra pasitur s, bet jo turtas — piniginis, ar kokio kito lengvai paslepiamo kapitalo formoje — yra taip pasl ptas, kad teismo vykdomieji organai negali j paimti.

Tad šitos aplinkyb s vis labiau ir labiau kredito srityje iškelia pasitik jimo svarb . O pasitik jim gyja tiktai dori asmenys. Dažnai pasitik jimas pirmauja ir tais atsitikimais, kada skolininkas turi net nekilnojamo

turto, nes ir ia lengvai gali kreditorius nukent ti, jeigu šitas turtas b t didesn mis skolomis ap sunkintas, kad ir nes žiningai, bet to nes žiningumo rodyti n ra priemoni , arba slap ia perleistas, keistas ir t. t. Ne visada gyvenime kiekvienas gali savo pretenzijas iš anksto apdrausti, o kai kada ir, rodos, tvirtai apdraudus pinigines pretenzijas, jos sumaž ja arba lieka bevert s pinig infliacijos ar visiško j vert s nustojimo metu (sugriuvus kuriai valstybei).

Civilini teisi konstatavimas ir j vykdymas laiko atžvilgiu dažniausiai irgi esti nepaslinkus, tod l d l šito ir kai kuri kit priežas i dalis turtini santyki pavedama net administracinei teisei, kaip, pav., toks opus darbinink atlyginimo už darb , nelaimingais atsitikimais, senatv je ir kitais atvejais klausimas. Administracin teis š dalyk kiek s kmingiau tvarko, bet vis d lto ir po šiai dienai ji nesugeba pašalinti bedarbi klausimo, nesugeba išspr sti teisingo už darb atlyginimo klausimo ir t. t., nors jau, galima sakyti, iš pra jusio amžiaus šioje srityje ypa iai aktyviai dirbama.

Administracin teis ir paties valstyb s aparato nesugeba taip sutvarkyti, kad gal t išvengti nes žiningumo tarnyboje. Kartais daugiau, kartais mažiau, bet vis d lto vyksta nuolatinis procesas išaikvojim , pasisavinim , neteis t veism , pasipelnymo tikslais, nors tuo pat metu veikia ir nuolatiniai kontrol s organai. D l šito, suprantama, negalima kaltinti vienokios ar kitokios administracin s sistemos, bet tai yra bendras reiškinys, kurio pašalinti pozityvin teis ne stengia d l stokos savo turim j priemoni ..

Prieš baigdamas d styti savo mintis, noriu dar paliesti vien teis s r š , kuri nešioja tarptautin s teis s vard . Šita teis m s laikais, rodos, jau bus pasiekusi gana aukšt raidos laipsn , nes sugeb jo sukurti tarptautinio masto staig — Taut s jung . Šios s jungos nariai turi susidar savo statut . kuris numato jau ir tam tikras sankcijas nusizeng liams, ir nustatyta t sankcij pritaikymo ir vykdymo procesai. Vadinasi, pozityvin s teis s atstov galva ir tarptautin teis neb ra palaid tarpvalstybini susitarim kratynys, bet teis , turinti prievartos pažym . Ir iš šios teis s reikia laukti s kmingo tarptautini santyki normavimo.

Bet ši laik patyrimas ir ia mus apvyll . Taut s junga jau ne kart parod , kad nesugeba atlikti savo uždavinio ir teis ti taut reikalavimai turi nusilenkti galingesni j j gai. Su jos autoritetu, kaip ir su kit tarptautini konferencij nutarimais, dažniausiai skaitosi tiek, kiek matoma iš to naudos, o priešingu atveju dalyk nusprendžia stipresnieji. Mes žinome, kad teis savo esme yra statoma prieš j g . Jos priederm yra ginti teisingus reikalavimus tiek stipri j , tiek ir silpn j . Bet tuo tarpu ir tarptautini santyki srityje laimingesni galingieji. Karas, kuris dažnai daug auk pareikalauja ir iš užpuoliko, vis dar neišnyksta n iš kult ringojo pasaulio

akira io. Priešingai, vadinamieji kult ringieji teisina savo žygius noru puoluosius sukult rinti.

Matydami didelį tarptautinį teisės bei gyškumą, kai kurie pozityvistai bando jį kitais vardais bendrinti, kaip etinį normos, valstybi sutartys ir t. t. Bet dalyko esmė išglėdi nepavadinime, o tame, kad ir tarptautinį teisės kūrėjų vyksme pozityvistai stengiasi pavesti teisės kūrėjų stipresniesiems, kurie, pasinaudodami savo jėga, sudaro tokias normas, kurios gina stipresnįjį reikalus, ir dėl to tokios normos nustoja savo autoriteto kaip teisinės normos. O be pasitikėjimo ir moralinės paramos tarptautiniai aktai, kaip teisiniai aktai, nesugebės savo paskirties atlikti.

Trumpai peržvelgus pozityvinę teisę ir matant mažą jos autoritetą, savaime kyla klausimas, kas sugebės teisingiau normuoti visuomeninius žmonių santykius ir skmingiau atliks didelių socialinių uždavinių. Mes matome, kad ir modernieji sociologai, kuriems bažnyios mokslas nepakeliui, — o pozityvistų klaidos per daug ryškios, — ieško naujų kelių teisės moksle, stengdamiesi atsiremti visuomeninio intereso atsparas. Negalima neigti visuomenės interesų ir nepripažinti tiesos tiems, kurie jos reikalais rūpinasi, bet nieš negalime pasikliauti tais, kurie, dengdamiesi gražiais visuomeniniais šūkiais, knisiasi po sveikomis tos pačios visuomenės šaknimis, juo labiau, kad pati visuomenė kaip visuomenė nėra gyvas organizmas, ji neturi jokių specifinių interesų, kurie skirti si nuo atskirų asmenų interesų. Tad ir negali būti neigiama asmens, gyvo asmens, reikalai. Visuomenė tiek yra reikalinga, kiek ji tarnauja atskiram asmeni gerovei. Ir mums privalo rūpintis ne vien daugumos reikalai, bet teisingai turėtų būti sprendžiami visi reikalai. Daugumos viešpatavimas yra galimas ir jį ga pasirūmus, nes joje paprastai pasireiškia didesnis ir jėgos, bet jeigu norima visuomenę tvarkyti teisės pagrindais, tai ir ta teisė turėtų būti visiems pripažinta. visiems lygiai prieinama ir neskriaudinga.

O tobulas socialinio klausimo išsprendimas terandamas Kristaus mokslu. Kristaus mokslas, evangelijose ir apaštališkuose laiškuose išdėstytas, yra pernelyg socialus. Jis neskiria nei žydo, nei pagonies, nei klaidatikio. Jam lygiai yra brangūs turtingieji, lygiai vargšai, lygiai galingi, lygiai bejėgiai mažuliai. Jis visus juos kviečia prie savęs ir guodžia. Tad ir teisė sau gyvybės suliečianti turi semtis iš evangelijos tiesų ir kviestis talką didžiojo tautmokytojo Kristaus mokslo vykdytojui Katalikų Bažnyčiai, kuri rūpinasi kiekvieno savo nario doriniu tobulumu iš paties mažą dieną ir stengiasi kviepti tobulą artimo meilę, kad žmogus neapstokriaudų ir be jokios pašalinės priedartos teisingai atsisteis su kiekvienu, kuriam yra skolingas, ir kiekvienam mokytis teisingą atpildą pagal jo darbą; tai meilė, kuri iš anksto, ne post factam, veikia žmogaus sąžinai dorai elgtis; kuri negraibsto pirštais apiuopiam rodyti, bet eina žmogaus sielą ir nurodo visagalio Dievo teisingumą; kuri negrasina kietomis bausmėmis, bet su motiniška meile

spėjimą, kad jis už savo kaltes ir žemį jėgą kentis ir amžinatvį je stos prieš teisingumą teisėjui.

Didelio glaudaus teisei bendradarbiavimas su krikščioniškosios doros skiepytojais ir rimais tiek jos pačios kėrybos vyksme, tiek ir vykdyme, o ypačiai palanki sąlygų sudarymas katalikams mokslui skleisti, tiek liaudyje, tiek šviesuomenėje, kurios rankose paprastai esti ir visi teisiniai rankiai, yra visais atžvilgiais pageidautinas, nes tuo būdu būtų galima be ypatingo sunkumo sukmingai kovoti su visuomeninėmis blogybėmis ir toje kovoje daug lengviau būtų galima siekti ne vien formalaus teisingumo, bet ir realios žmonijos gerovės.

LITERATŪRA.

- Leonas P., Teisės filosofijos istorija, Kaunas 1928.
 Römeris M., Visuomenės teisės kilmė, „Teisė“ Nr. 29, Kaunas.
 Fridšteinas V., Vokiečių teisininkų 1933 m. suvažiavimas ir nacionalsocialistų statymų leidimas, „Teisė“ Nr. 27, Kaunas.
 Schwer W., Katholische Gesellschaftslehre, Paderborn 1928.
 Mathis B., O. M. C., Rechtspositivismus und Naturrecht, Paderborn 1933.
 Mausbach J., Naturrecht und Völkerrecht, Freiburg i. Br. 1918.
 Tischleder P., Die Staatslehre Leos XIII, München-Gladbach 1925.
 Dulckeit G., Naturrecht und positives Recht bei Kant, Leipzig 1922.